Encyclopedia of Economic Law Journal
Homepage: https:// lawecon.um.ac.ir

Research Article
Vol. 29, No. 22, Fall-Winter 2022, p. 43-70

A reflection on the effects of regulatory governments in relation to the right to sustainable development

Khairullah Parveen[1]
Public law Professor ,law and political science faculty , University of Tehran, Tehran,Iran
Ali Taheri[2]
Assistant Professor, Department of Public Administration, Faculty of Management and Economics, Imam Hossein University, Tehran,Iran.

Received: 2022/05/25
Revised: 2022/09/01

Abstract

Despite the introduction of "sustainable development" as a suitable framework for development in the last three decades and the positive reaction of many governments to it, there is a question whether regulatory governments, do strengthen the right of people to sustainable development or put challenges and obstacles in front of it?

In this research, we have examined how neoliberal principles and policies governing regulatory governments, such as market competition, privatization, deregulation, trade liberalization, foreign investment, export-oriented production, and growth-oriented development, has created obstacles in front of sustainable development. and therefore distorts the right of people to benefit from sustainable development.

For this purpose, we have used the analytical-descriptive method and proposed that the creation of new international institutions to strengthen the binding of environmental treaties, to adopt policies that lead to the reduction of poverty and inequality, and also to establish The new taxes that are collected in exchange for the destruction of the environment in the course of economic development, may help to heal the current situation.

Keywords: regulatory government, sustainable development, human rights, solidarity rights

1- khparvin@ut.ac.ir
2- krtaherya@ihu.ac.ir

Introduction

During the last three decades, the importance of the sustainable development method has been increasingly noticed and it has been mentioned and paid attention to in international and domestic sources of human rights. At the same time, we have witnessed the emergence and spread of regulatory governments based on neoliberal economic assumptions and the pursuit of market-oriented policies. Since the realization of sustainable development and people's benefit from this right depends to a large extent on the policies and approaches of governments, the question arises whether regulatory governments have strengthened the right to sustainable development. Or do they weaken it? To answer this question, in the first part of this research, the common views on "sustainable development" have been reviewed, then the right to sustainable development as the intersection of two rights, namely "the right to development" and "the right to a healthy environment" and As branches of the third generation of human rights or solidarity rights, we have analyzed the status of this right according to the legal system governing the Islamic Republic of Iran. In the following, we have had a look at the concept, policies and frameworks governing the regulatory governments, and at the end, the consequences of these policies on sustainable development and then, on the people's right to benefit from a healthy environment are critically evaluated.

PURPOSE

This article seeks to critically review the effects and consequences of neoliberal policies and regulatory governments in relation to one of the rights of citizens, namely the right to benefit from sustainable development.

METHOLOGY

This research is developmental in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of method and nature, and the necessary data has been collected by library method.

FINDING

Studying the literature and examining the opinions of critics indicate that neoliberal governments - who believe that the government should steer instead of rowing - challenge and undermine citizens' rights to sustainable development through five mechanisms. These five mechanisms are: expansion of market orientation and aggravation of poverty, deregulation and privatization, trade liberalization, excessive emphasis on economic growth, and globalization of consumerism.

Critics have stated that market forces are not only inadequate to protect environmental sustainability, but in fact, they are one of the main causes of environmental degradation. The destructive effect of the market system on the environment and nature is due to the encouragement and intensification of the competition between the market forces in order to gain profit and accumulate more wealth. What is more important is that because in

regulatory governments, the role of the government to deal with poverty has become weaker and welfare subsidies have also decreased, in many developing countries, the conditions of poverty and inequality have worsened and these negative changes, It has had adverse effects on the environment and sustainability.

Since regulatory governments do not believe in interfering in economic and social affairs, they adopt the policy of privatization, and in order for the private sector to be able to operate with greater agility and speed in the markets, they have to follow the policy of deregulation.Deregulation and privatization policies have caused an increase in the prices of goods and services needed by low-income and poor families in the society, and as a result, they are putting pressure on natural resources and the environment.Deregulation and privatization have also strengthened and increased foreign direct investment in developing countries and often exacerbated environmental issues and problems.

Trade liberalization and export development in order to accelerate economic growth is one of the central elements in the policies of regulatory governments. The increase in the export of agricultural products in the framework of the free trade system has harmful consequences for the local ecological system.

According to many critics, the prescriptive policies and strategies of the supporters of the regulatory government are compatible and aligned with the focus of economic growth in the development process, while the thirst for achieving high economic growth is one of the factors of rapid destruction of natural resources and deterioration. Even some critics have stated that instead of being preoccupied with the issues and problems that economic growth puts on the environment, regulatory governments are concerned with the problems that the environment creates against economic growth.

Finally, the culture of consumerism caused by the spread of market-oriented policies in regulatory governments has been introduced as one of the main causes of environmental disturbances and irregularities.

CONCLUSION

In this research, we investigated how neoliberal principles and policies governing regulatory governments, such as market competition, privatization, deregulation, trade liberalization, foreign investment, export-oriented production, and growth-oriented development. has made the realization of sustainable development an obstacle, and for this reason it distorts the right of people to benefit from sustainable development.

The fact is that advanced industrial countries, despite their greater contribution to the destruction of the environment and the destruction of non-renewable resources, neglect their environmental responsibilities by using their political and economic power. In this way, it is clear that, firstly, the legal measures foreseen in the existing international agreements and

treaties about the environment do not have the necessary effectiveness and require revision and improvement, and secondly, they do not have the necessary executive guarantee. The point here is that there must be specific legal measures to ensure environmental justice. It means that different countries should be obliged to compensate for the damages in proportion to their share in destroying the environment and destroying resources.

Based on this, it can be suggested that the structure of the current international institutions, which were created to protect and protect the environment and the right of humans to benefit from sustainable development, should be complicated in order to be more effective, and if necessary, new institutions should be established. and be replaced.

Finally, all improvement measures should be accompanied by a review of the concept of sustainable development, because according to many thinkers, the lack of effectiveness of institutions or reform policies is due to the support of these institutions to the common model of sustainable development, which promotes economic growth and free trade, while these policies and goals are considered as the causes or sources of environmental destruction and have a negative effect on the right of people to benefit from sustainable development.

REFERENCES

[1] Abbasi, Bijan (2015), Human Rights and Fundamental Freedoms, Tehran, dadgostar pub. (in Persian)

[2] Barrow, C.J. (1995). Sustainable development: Concept, value and practice. Third World Planning Review 17(4): 369–386.

[3] Bello, W., S. Cunningham, and B. Rau (1994), Dark Victory: *The United States, Structural Adjustment and Global Poverty*. London: Pluto Press.

[4] Colclough, C. (1991). "Structuralism versus Neo-Liberalism: An Introduction." In *States or Markets? Neo-liberalism and the Development Policy Debate* (C. Colclough and J. Manor, eds.). New York: Oxford University Press.

[5] Cooper, P.J. (1995). "Inside-Out Management: Public Administration, Sustainable Development,and Environmental Policy." In *Implementing Sustainable Development* (United Nations Department for Development Support and Management Services, ed.). New York: UNDDSMS.

[6] Crabbé, P.J. (1997, October). Sustainable Development: Concepts, Measures, Market and Policy Failures at the Open Economy, Industry and Firm Levels. Occasional Paper No. 16. Ontario: Industry Canada.

[7] Daly, H.E. (1990). "Sustainable Growth: An Impossibility Theorem." Development, (3–4): 45–47.

[8] Dovers, S. (1989). "Sustainability: Definitions, Clarifications and Contexts." *Development*, (2–3): 33–36.

[9] Durning, A.B. (1991). "Asking How Much is Enough." In *State of the World, 1991*. (Worldwatch Institute). New York: W.W. Norton & Company.

[10] Espinal, R. (1992). "Development, Neo-liberalism and Electoral Politics in Latin America." *Development and Change*, 23 (4): 27–48.
[11] Estes, R.J. (1993). "Toward Sustainable Development: From Theory to Praxis." *Social Development Issues*, 15 (3): 1–29.
[12] Fitzgerald, R. (1988). *When Government Goes Private: Successful Alternatives to Public Services*. New York: Universe Books.
[13] Foster, J. B. (2009) The Ecological Revolution: Making Peace with the Planet. New York, NY: Monthly Review Press.
[14] Halachmi, A. and M. Holzer (1993). "Towards a Competitive Public Administration." *International Review of Administrative Sciences*, 59 (1): 29–45.
[15] Haque, M.S. (1996b). "Public Service Under Challenge in the Age of Privatization." *Governance: An International Journal of Policy and Administration*, 9 (2): 186–216.
[16] Harvey, C. (1991). "Recovery from Macro-economic Disaster in Sub-Saharan Africa." In *States or Markets? Neo-liberalism and the Development Policy Debate* (C. Colclough and J. Manor, eds.). New York: Oxford University Press.
[17] Hempel, L.C. (1996). *Environmental Governance: The Global Challenge*. Washington, DC: Island Press.
[18] Haque, M.S. (2000). Environmental discourse and sustainable development: Linkages and limitations. Ethics & the Environment 5(1): 1–19.
[19] Heyes, A.G., and C. Liston-Heyes (1995). Sustainable resource use: The search for meaning. Energy Policy 23(1): 1–3.
[20] International Union for the Conservation of Nature (1980). World Conservation Strategy: Living Resources Conservation for Sustainable Development. Gland, Switzerland: IUCN.
[21] Jacob, M. (1994). "Toward a Methodological Critique of Sustainable Development." *Journal of Developing Areas*, 28 (2): 237–252.
[22] Jacobs, M. (1994). The limit to neoclassicism: Towards an Institutional Environmental Economics. In M. Redclift and T. Benton (eds.), Social Theory and the Global Environment. London: Routledge.
[23] James, V.U. (1996). "Introduction: Planning for Sustainable Development in the Third World."In *Sustainable Development in Third World Countries* (V.U. James, ed.). Westport, CT.: Praeger.
[24] King, D.S. (1987). *The New Right: Politics, Markets and Citizenship*. Chicago, IL.: Dorsey Press.
[25] Leftwich, A. (1994). "Governance, the State and the Politics of Development." *Development and Change*, 25: 363–386.
[26] Lele, S.M. (1991). "Sustainable Development: A Critical Review." *World Development*, 19 (6):607–621.
[27] Lemonick, M.D. (1997). "Turning Down the Heat." *Time Magazine*, 150 (26), 22 December.
[28] Moffatt, I., N. Hanley, and M.D. Wilson (2001). Measuring and Modeling

Sustainable Development. London: Parthenon.
[29] Martin, B. (1993). *In the Public Interest: Privatization and Public Sector Reform*. London: Zed Books.
[30] Omidi و M.(2020). The record of neoliberalism in Iran, Tehran:Golazin.
[31] Redclift, M. (1988). Sustainable development and the market: A framework for analysis. Futures December, pp. 635–650.
[32] Redclift, M., and Benton T. (1994). Social Theory and the Global Environment. London: Routledge.
[33] Reid, D. (1995). Sustainable Development: An Introductory Guide. London: Earthscan.
[34] Redclift, M. (1987). *Sustainable Development: Exploring the Contradictions*. London: Methuen.
[35] Reed, D. (1996). *Structural Adjustment, the Environment, and Sustainable Development*. London:Earthscan.
[36] Rezaei, Khalil and Nowrozi, Sosan and Saraf, Reza, 2006, Investigating the damage and effects of the Mobarake steel complex on the environment using geochemical and geoelectrical studies, the 4th Conference of Engineering Geology and Environment of Iran, Tehran
[37] Sachs, W. (1992). “Introduction.” In *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. (W. Sachs, ed.). London: Zed Books.
[38] Sargent, L.T. (1990). *Contemporary Political Ideologies: A Comparative Analysis*. Pacific Grove, CA:Brooks/Cole Publishing Company.
[39] Simonis, U.E. (1990). *Beyond Growth: Elements of Sustainable Development*. Berlin: Sigma.
[40] Smith, B. (1991). “The Changing Role of Government in Comparative Perspective.” In *The Changing Role of Government: Management of Social and Economic Activities* (B.C. Smith, ed.). London: Commonwealth Secretariat.
[41] . Steger, Manfred B and Roy, Ravi K.(2010). Neoliberalism: A Very Short Introduction, Oxford University Press Inc., New York.
[42] Stokke, Olav (1991). “Sustainable Development: A Multi-Faceted Challenge.” *European Journal of Development Research*, 3 (1): 8–31.
[43] Taheri, Ali, Musazadeh, Ebrahim (2021) Market-oriented governance and its impact on public services, Quarterly Journal of Administrative Law (in Persian)
[44] The Constitution of the Islamic Republic of Iran (in Persian)
[45] *The Economist* (1992). “Fear of Finance.” 19 September, pp. 5–9.
[46] Toye, J. (1991). “Is There a New Political Economy of Development?” In *States or Markets? Neo-liberalism and the Development Policy Debate* (C. Colclough and J. Manor, eds.). New York:Oxford University Press.
[47] Ullrich, O. (1992). “Technology.” In *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power* (W. Sachs, ed.). London: Zed Books.
[48] UNDP (United Nations Development Programme) (1996). *Human*

Development Report, 1996. New York: Oxford University Press.
[49] Walton, J. and D. Seddon (1994). *Free Markets & Food Riots: The Politics of Global Adjustment*. Cambridge, MA: Blackwell Publishers.
[50] WCED (World Commission on Environment and Development) (1987). *Our Common Future*. Oxford and New York: Oxford University Press.
[51] Weaver, J.H. (ed.). (1973). Modern Political Economy. Boston: Allyn and Bacon.

مقاله پژوهشی

تأملی بر آثار دولت های تنظیم گر در ارتباط با حق بر توسعه پایدار

دکتر خیراله پروین[۱]
استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران
دکتر علی طاهری[۲]
استادیار دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه جامع امام حسین(ع)

تاریخ دریافت ۱۴۰۱/۰۳/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۰

چکیده

به رغم مطرح شدن «توسعه‌ی پایدار» به عنوان چارچوبی مناسب برای توسعه طی سه دهه اخیر و واکنش مثبت بسیاری از دولت ها به آن، این پرسش وجود دارد که آیا دولت های تنظیم گر حق انسان‌ها برای بهره مندی از توسعه‌ی پایدار را تقویت می کنند یا چالش‌ها و موانعی پیش روی آن قرار می دهند؟ در این پژوهش بررسی کرده ایم که چگونه اصول و سیاست‌های نئولیبرالی حاکم بر دولت های تنظیم گر از قبیل رقابت بازار، خصوصی‌سازی، مقررات‌زدایی، آزادسازی تجارت، سرمایه‌گذاری خارجی، تولیدات صادرات‌گرا و توسعه‌ی رشد محور، تحقق توسعه‌ی پایدار را با مانع روبرو ساخته‌است و به همین دلیل حق انسان ها در بهره مندی از توسعه پایدار را مخدوش می سازد. برای این منظور از روش تحلیلی-توصیفی بهره گرفته‌ایم و این پیشنهاد را مطرح کرده ایم که ایجاد نهادهای بین المللی جدید برای تقویت الزام آوری معاهدات محیط زیستی، در پیش گرفتن سیاست هایی که به کاهش فقر و نابرابری منجر می شود و همچنین وضع طبقه‌ی جدید از مالیات ها که در ازای تخریب محیط زیست در جریان توسعه اقتصادی اخذ می شود، ممکن است به التیام وضع کنونی کمک نماید.

کلید واژه: دولت تنظیم گر، توسعه پایدار، حقوق بشر، حقوق همبستگی

1- khparvin@ut.ac.ir
2- krtaherya@ihu.ac.ir

مقدمه

طی سه دهه‌ی گذشته، اهمیت شیوه‌ی پایدار توسعه، به طور روزافزونی مورد توجه قرار گرفته- است و در منابع بین المللی و داخلی حقوق بشری مورد اشاره و توجه قرار گرفته است. به طور همزمان شاهد ظهور و فراگیر شدن دولت‌های تنظیم گر مبتنی بر مفروضات اقتصادی نولیبرالی و پیگیری سیاست‌های بازارگرایانه نیز بوده ایم. از آنجا که تحقق توسعه پایدار و بهره مندی انسان ها از این حق تا حدود زیادی به سیاست ها و رویکردهای حاکم بر دولت‌ها بستگی پیدا می کند، این پرسش به وجود می آید که آیا دولت های تنظیم گر موجب تقویت حق بر توسعه پایدار شده اند یا آن را تضعیف می نمایند؟ برای پاسخ به این پرسش در بخش اول پژوهش حاضر، دیدگاه‌های رایج در باب «توسعه‌ی پایدار» مرور شده است، سپس حق بر توسعه پایدار به عنوان تلاقی دو «حق بر توسعه» و «حق بر محیط زیست سالم» به عنوان شعبه‌هایی از نسل سوم حقوق بشر یا حقوق همبستگی بررسی شده و وضعیت این حق را با توجه به نظام حقوقی حاکم بر جمهوری اسلامی ایران واکاوی خواهیم نمود. در ادامه، نظری به مفهوم، سیاست ها و چارچوب های حاکم بر دولت های تنظیم گر خواهیم داشت و در انتها، پیامدهای این سیاست ها بر توسعه‌ی پایدار و به طبع، حق مردم در بهره مندی از یک محیط زیست سالم به صورت انتقادی مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت.

گفتار اول. مفهوم توسعه‌ی پایدار

طی دهه‌ی شصت میلادی درکنفرانس‌های مختلف بین المللی نظیر «کنفرانس ابعاد اکولوژیک توسعه‌ی بین‌المللی[1]» در واشنگتن (۱۹۶۸)، و «کنفرانس زیست کره[2]»، سازمان یونسکو در پاریس (۱۹۶۸)، بر اهمیت توجه به پایداری محیط زیست ضمن توسعه‌ی اقتصادی تأکید گردید. (Barrow,1995:369). در این دوره‌ی زمانی، محدودیت‌های جدی و اساسی محیط زیست برای جذب و تجزیه‌ی پسماندهای تولید شده در فرآیند رشد اقتصادی بیش از پیش مورد توجه قرار

1- Conference on Ecological Dimensions of International Development
2- Biosphere Conference

گرفت(see: Crabbé, 1997) و مطالعات مختلف نشان داد که فرآیند توسعه و رشد اقتصادی، چالش های محیط زیستی زیادی را به وجود آورده است. توجه به مسائل محیط زیستی با برگزاری «کنفرانس ملل متحد دربارهی محیط زیست انسانها»[1] که نمایندگان حدود ۱۱۹ کشور دنیا نیز در آن شرکت داشتند جنبهی جهانیتری به خود گرفت. این کنفرانس به صدور «اعلامیه استکهلم دربارهی محیط زیست انسانها» و «برنامهی اقدام برای محیط زیست»[2] که بر استراتژیها و برنامه-های توسعهای سازگار با محیط زیست و اجرای اقدامات حفاظتی اثربخشتر در سطوح ملی و بین المللی تأکید داشت، منتهی گردید.(see: Reid, 1995).

افزایش توجه به تأثیر متقابل میان توسعه و محیط زیست منجر به بهبود قابل توجهی در توسعهی اصول مربوط به پایداری گردید و اتحادیه بینالمللی نگهداری از طبیعت[3] (IUCN)، نخستین بار در سال ۱۹۸۰ به طور رسمی، عبارت «توسعهی پایدار» را در گزارش خود با عنوان «استراتژی حفاظت از جهان: حفاظت از منابع موجود برای توسعهی پایدار»[4] استفاده و تعریف کرد(see: IUCN, 1980). در گزارش مذکور، مفهوم پایداری بر ضرورت سازگار نمودن توسعهی اقتصادی و نگهداشت طبیعت، حفظ تنوع زیستی، و مراقبت از زیست کره[5] برای نسلهای کنونی و آتی دلالت داشت(see: IUCN,1980; Mebratu, 2000). ابتکارات و اقدامات IUCN، مبنایی را برای تلاشهای بعدی از جمله تعریف ارائه شده در گزارش «کمیسیون جهانی برای محیط زیست و توسعه»(WCED)[6] فراهم نمود. بر اساس این گزارش که با نامهای «آیندهی مشترک ما»[7] و «گزارش برانتلند»[8] نیز شناخته میشود، «توسعهی پایدار» عبارتست از «گونهای از توسعه که نیازهای نسل کنونی را برآورده میسازد بدون آنکه توانایی نسلهای آتی را جهت تأمین نیازهای

1- *United Nations Conference on the Human Environment, 5-16 June 1972, Stockholm*
2- Stockholm Declaration and Action Plan for the Human Environment
3- International Union for Conservation of Nature
4- WORLD CONSERVATION STRATEGY:Living Resource Conservation for Sustainable Development
5- Biosphere
6- Report of the World Commission on Environment and Development - Our Common Future(1983)
7- Our Common Future
8- Brundtland Report

خود تضعیف نماید»(WCED, 1987: 8). گزارش برانتلند نقشی مهم و تأثیرگذار در اشاعه‌ی مفهوم «توسعه‌ی پایدار» به عنوان مدلی جهانی ایفا نمود و تا حد زیادی به چارچوب مباحثات بعدی در «کنفرانس ملل متحد درباره‌ی محیط زیست و توسعه»[۱]، «اجلاس سران کشورهای کره‌ی زمین»[۲](۱۹۹۲)، «کنفرانس کیوتو»[۳](۱۹۹۷)، «اجلاس سران درباره‌ی توسعه پایدار»[۴](۲۰۰۲) و نظایر آنها، جهت داد. در میان این رخدادها، «کنفرانس ملل متحد درباره‌ی محیط زیست و توسعه» بیشترین تأثیر را روی افزایش توجه به پایداری محیط زیست برجاگذاشت و یک آگاهی و هوشیاری جهانی نسبت به رابطه‌ی میان توسعه و محیط زیست بوجود آورد. خروجی‌های مهم این کنفرانس شامل «پیمان مربوط به تنوع زیست شناختی»[۵]، «پیمان مربوط به تغییرات آب و هوایی»[۶]، «اعلامیه‌ی ریو»[۷]، و «دستور کار ۲۱»[۸]، توجهات را به سوی اهمیت پایداری محیط زیست ضمن پیگیری توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی جلب نمود. (see: Haque, 2000) برای مثال در بیانیه‌ی پایانی کنفرانس سازمان ملل‌متحد پیرامون محیط زیست و توسعه که از ۳ تا ۱۴ ژوئن ۱۹۹۲ در شهر ریودوژانیرو برگزار شد ضمن تأکید بر مفاد بیانیه‌ی استکهلم، به طور تلویحی و ضمنی در اصل ۳ و ۴ از این بیانیه اشعار می دارد که «حق توسعه باید به نحوی اعمال شود که متساویاً نیازهای نسل کنونی و نسلهای آینده را در زمینه توسعه و حفظ محیط زیست برآورده سازد» و به منظور نیل به توسعه پایدار، «حفاظت از محیط زیست جزو لاینفکی از فرآیند توسعه بوده و نمی‌تواند جدا از آن مدنظر قرار گیرد.»

به رغم پیچیدگی ابعاد و شاخص‌های بیان شده برای توسعه پایدار، مهم‌ترین و حیاتی‌ترین مسئله در پایداری عمدتا به نگرانی‌های محیط زیستی و اکولوژیک بر می‌گردد زیرا الف- تخریب پرسرعت منابع، نسل‌های آتی را با چالش‌های جدی مواجه می‌سازد، ب- انباشت بیش از حد

1- United Nations Conference on Environment and Development
۲ - Earth Summit که البته با نام Rio Conference نیز شناخته می شود.
3- Kyoto Climate Change Conference
4- World Summit on Sustainable Development
5- The Convention on Biological Diversity (CBD)
6- UN Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)
7- Declaration of Rio
8- Agenda21

پسماندها، استفاده از زیست بوم کره‌ی زمین را در آینده به خطر می‌اندازد، ج- کاهش سریع تنوع زیستی، آیندگان را در استفاده و بهره‌مندی از گونه‌های مختلف زیستی با چالش روبرو ساخته و تنوع زیستی را تهدید می‌کند، د- انباشت مازاد بر نیاز بسیاری از کالاها و خدماتی که امروزه به اسم رشد اقتصادی تولید می‌شوند و ه- نابرابری‌های موجود در سطح ملی و بین المللی که به دلیل شیوه‌ی کنونی توسعه حاصل شده است، پیامدهای نامناسبی برای محیط زیست به دنبال خواهد داشت.(Dovers, 1989: 33).

گفتار دوم. حق بر توسعه پایدار

همانطور که دگرگونی ها و تغییرات اساسی در ساختار قدرت و توزیع آن در جامعه بین المللی طی جنبش های انقلابی اواخر سده ی هجدهم تا اوایل سده ی بیستم و نیز رویدادهای دهه ۶۰ به ترتیب منجر به پیدایش نسل نخست و دوم حقوق بشر شد، شرایط و اضاع و احوال پس از جنگ جهانی دوم نظیر ضرورت حفظ صلح، نابرابری های اقتصادی و آسیب های محیط زیستی، از میان رفتن رقابت های بلوک شرق و غرب و نیز بیداری روزافزون کشورهای در حال توسعه به تولد و تکوین نسل نوینی از حقوق بشر و به عبارت دیگر، نسل سوم انجامید(Abbasi,2015: 401). اگرچه حق بر توسعه پایدار، به عنوان یک حق به صراحت در معاهدات یا منشورات بین المللی به تصویب نرسیده است، اما عناصر کلیدی آن در سطح بین المللی و داخلی مورد توجه قرار گرفته است که نشان از رضایت، قصد و رویه‌ی دولت ها در پایبندی به تعهدات ناشی از آن و باور به الزام آور بودن آنها دارد.

با توضیحاتی که در تبیین مفهوم توسعه پایدار ارائه شد، مشخص می شود که از یک سو، در فضای پس از جنگ جهانی دوم، حق بر توسعه به عنوان یک حق جدید برای انسان مطرح شد و از سوی دیگر چالش های محیط زیستی ناشی از توسعه اقتصادی نا متوازن و افسارگسیخته منجر به شکل گیری و تأکید بر حق بهره مندی از محیط زیست سالم شد و در حقیقت از تلاقی میان این دو حق، مفهوم حق بر توسعه پایدار پدیدار شد و قرائتی از توسعه را پذیرفت که با دغدغه های محیط زیستی سازگار باشد. برای مثال در اصل ۳ اعلامیه ریو درباره ی محیط زیست و توسعه که به ابتکار مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۱۹۹۲ برگزار گردید آمده است:« حق توسعه باید به گونه ای اجرا شود که نیازهای کنونی و آینده نسل ها را در رابطه با محیط زیست و توسعه

برآورده سازد.» در ماده ۲۰ اعلامیه پایانی کنفرانس جهانی حقوق بشر وین نیز بر تعهدات جامعه بین المللی نسبت به توسعه پایدار تأکید شده است.

در سطح حقوق داخلی نیز توسعه پایدار هماهنگ با موازین بین المللی این حوزه، به صورت صریح یا ضمنی مورد توجه و پذیرش قانونگذار قرار داشته است. برای مثال اصل ۵۰ قانون اساسی تصریح دارد که :« در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسلهای بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می گردد. از این رو فعالیتهای اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیر قابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است». ممنوعیت فعالیت های اقتصادی که مستلزم تخریب یا آلودگی محیط زیست باشد و همچنین توجه به حقوق نسل های آتی در ارتباط با محیط زیست از عناصر کلیدی مفهوم توسعه پایدار است که در این اصل به درستی مورد اشاره قرار گرفته است.

همچنین قوانین و مقرارت عادی متعددی که در زمینه‌ی حفاظت از محیط زیست و تنظیم نسبت میان فعالیت های اقتصادی و محیط زیست به تصویب رسیده‌اند[1] همگی گواه بر به رسمیت شناخته شدن حق توسعه پایدار در نظام حقوقی کشور است. برای مثال به موجب مصوبه مورخ ۱۳۷۲/۰۶/۱۷ شورای عالی حفاظت از محیط زیست، کمیته توسعه پایدار در سازمان حفاظت از محیط زیست به منظور سیاست گذاری و هماهنگی برنامه های توسعه اقتصادی،اجتماعی کشور با اهداف حفاظت محیط زیست تشکیل شده است. همچنین طبق ماده ۹ قانون مدنی از آنجا که مقررات عهودی که بر طبق قانون اساسی بین دولت ایران و سایر دول منعقد شده باشد در حکم قانون است، معاهدات یا منشورات بین المللی که دولت ایران پذیرفته یا تأئید کرده است نیز به عنوان منبع حقوقی می تواند مورد استناد قرار گیرد. برای مثال مفاد اعلامیه ریو، توافقات حاصله در کنفرانس ژوهانسبورگ، توافق پاریس و ... همگی بر الزام آوری توجه به توسعه پایدار در حقوق ایران، تأکید دارند.

۱- نظیر: تصویب نامه در خصوص سند راهبردی توسعه گردشگری، مصوب ۱۳۹۹/۰۴/۲۹ هیأت وزیران که در آن توسعه پایدار تعریف شده است، قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۲، قانون حفظ و گسترش فضای سبز و جلوگیری از قطع بی رویه درختان مصوب ۱۳۵۲، قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶، قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۷۴ و ... .

گفتار سوم. ظهور دولت های تنظیم گر

در اواخر دهه هفتاد میلادی بسیاری از کشورهای آسیایی، آفریقایی و آمریکای لاتین به پیروی از برخی کشورهای سرمایه‌داری پیشرفته نظیر بریتانیا و ایالات متحده‌ی آمریکا، ایدئولوژی و تغییرات بازارگرایانه‌ای را در دستور کار خود قرار دادند و به اسم افزایش بهره‌وری، کارآیی و رقابت‌پذیری، برنامه‌های توسعه‌ای دولت گرایانه قبلی با سیاست‌های بازارمحوری نظیر خصوصی-سازی، مقررات‌زدایی و آزادسازی اقتصادی جایگزین گردید. در حقیقت حملات گسترده‌ای که طی سه دهه‌ی گذشته از سوی هوادارن سیاست‌های بازارگرا به پارادایم دولت‌محور روا داشته شد این پارادایم را در بسیاری از کشورهای درحال توسعه درهم شکست. در آمریکای لاتین، ایدئولوژی نئولیبرالی، دیدگاه توسعه‌ای دولت‌محور را به چالش کشید و نهایتا در اواخر دهه‌ی هشتاد میلادی، این شیوه‌ی توسعه، تاب ایستادگی در برابر تندباد سیاست‌های بازارمحور را از کف داده و دستخوش تغییر شد. (Espinal, 1992: 33). البته باید توجه داشت که ما تنها یک نوع نئولیبرالیسم نداریم و برخی از نویسندگان حداقل سه موج نئولیبرالیسم را تا کنون مورد شناسایی قرار داده اند که اگرچه همهٔ آن ها در مجموعه‌ای از اصول مشترکند، لکن تفاوت‌هایی نیز با یکدیگر دارند.(see: Steger and Ravi, 2010) و آنچه در این مقاله دستمایه‌ی تجزیه و تحلیل قرار گرفته است همین اصول مشترکی است که مبنای شکل دهی به دولت‌های نئولیبرال و روح حاکم بر آنها بوده است.

در دیدگاه مربوط به دولت تنظیم گر اعتقاد بر این است که برای افزایش منفعت همگانی لازم است تا دخالت‌های دولت در مسائل اقتصادی و اجتماعی محدود شده، از اصول و قواعد بازار آزاد و رقابت پیروی کرده و از حجم برنامه‌های رفاهی دولت کاسته شود. همچنین این دیدگاه بر پایه‌ی منفعت طلبی فردی، مطلوبیت‌گرایی عقلایی و مزیت نسبی در تجارت آزاد قرار دارد.

(King,1987: 8; Toye,1991:321). به لحاظ نظری، مفروضات نئولیبرالیسم تقریبا با اصول و قواعد اقتصاد نئوکلاسیک همراستا است. (Colclough, 1991: 21) حداکثر سازی نقش بازار و حداقل‌سازی مداخلات دولت در عرصه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی یکی از مشهورترین و رایج‌ترین ویژگی‌های مشترک در میان مدافعان دولت های تنظیم گر به حساب می‌آید. (Walton et al, 1994: 170; Sargent, 1990: 97–99).

یکی دیگر از موارد مرتبط با موضع نسبتاً ضد دولتی و بازارگرایانه‌ی حامیان دولت های تنظیم گر توصیه‌ی آنها به سیاست‌هایی از قبیل مقررات‌زدایی و خصوصی‌سازی است. به واسطه‌ی تفوق دیدگاه ها و ایدئولوژی نئولیبرالی، تقریبا تمام دولتها در کشورهای درحال توسعه رو به سوی فروش سازمان‌ها و شرکتهای دولتی، مقررات زدایی از بخش‌های صنعتی و کشاورزی و برون-سپاری خدمات دولتی و خرید خدمت آوردند. (see: Fitzgerald, 1988; Haque, 1996b). نئولیبرال‌ها قویاً به اصل مزیت نسبی و تجارت آزاد باور دارند در حالیکه با سیاست‌های حمایتی از صنایع داخلی مخالفت کرده و رشد اقتصادی را تا حد زیادی به گسترش صادرات گره می‌زنند.(Colclough, 1991: 8–12). آزادسازی تجارت، تسهیل سرمایه‌گذاری خارجی، حذف کنترل‌های صادرات و آزادی واردات، همگی از مظاهر باور به اصل مزیت نسبی می‌باشند. (Harvey, 1991: 138).

نئولیبرال‌ها در مخالفت با ایده‌هایی همچون مداخله‌ی دولت در توسعه اقتصادی، توزیع درآمدها و کاهش فقر، تا آنجا بر رشد اقتصادی تأکید می کنند که حتی در برخی مواقع، نابرابری را به عنوان پیش‌نیاز دستیابی به رشد اقتصادی مورد تأیید قرار می‌دهند. (Colclough, 1991: 6; King, 1987: 3). چنین تمایلی به بهره‌وری و رشد اقتصادی و در عین حال بی‌توجهی نسبت به موضوعاتی نظیر توزیع درآمدها و برابری، در قامت سیاست‌ها و ترجیحاتی مانند کاهش یارانه‌های رفاهی و حذف برنامه‌های فقرزدایی دولت هویدا شده است. در نتیجه، نئولیبرال‌ها و حامیان و مدافعان سیاست‌های بازارگرا، نه تنها به دنبال تقویت و گسترش نیروهای بازار هستند بلکه حقوق اساسی اقتصادی و رفاهی شهروندان نظیر حق بهره‌مندی از آموزش، امنیت اقتصادی و تأمین بهداشت و سلامت را نیز نادیده می گیرند.(King, 1987: 3)

در مجموع می توان گفت، تحقق باورهای نئولیبرالی از جمله بازارگرایی، دولت حداقلی، مزیت نسبی و رشد اقتصادی از طریق سیاست‌هایی نظیر خصوصی‌سازی سازمان‌های دولتی، مقررات زدایی و کاهش کنترل‌های دولتی، آزادسازی تجارت، حذف محدودیت‌های واردات، تشویق و ترغیب سرمایه‌گذاری خارجی، عقب نشینی از پرداخت یارانه‌ها و کاهش برنامه‌های رفاهی دولت پیگیری شده‌است. این سیاست‌ها اغلب به اسم افزایش کارایی، رقابت‌پذیری، نوآوری، آزادی‌های فردی، کاهش کسر بودجه، خلق درآمدهای جدید، و نظایر آنها توجیح شده‌اند.(see: Halachmi and Holzer, 1993).

بر اساس مفروضات اقتصادی نئوکلاسیک که زیربنای ایده‌ی دولت های تنظیم گر به شمار می‌رود، اگر محیط زیست به درستی و آنطور که واقعا می‌ارزد، ارزش‌گذاری و قیمت‌گذاری می‌شد، مشکلات و مسائل زیست محیطی تا این حد بوجود نمی‌آمد. در نتیجه این رویکرد پیشنهاد می‌دهد تا محیط زیست به عنوان مطاعی ذی‌قیمت نگریسته شود تا به این ترتیب جلوی استفاده‌های بیش از حد و آزادانه از آن گرفته شده و به طور موثری حفاظت و حمایت شود.(see: Redclift and Benton, 1994). به باور حامیان نگاه اقتصادی نئوکلاسیک ، زمانی که محیط زیست به عنوان یک کالای با ارزش و با پیروی از منطق منحنی‌های عرضه و تقاضا به صورت مناسبی قیمت‌گذاری شود، اکثر جوامع اقدامات تأمینی و حفاظتی سازگار و مطلوب برای توسعه پایدار را انتخاب خواهند کرد.(see: Jacobs, 1994; Moffat et al, 2001). همچنین در صورتی که شما سرمایه‌گذاری کافی برای دستیابی و خلق منابع جایگزین برای نسل‌های آتی انجام دهید، کاهش منابع تجدیدناپذیر در اثر استفاده و بهره‌برداری از آنها ایرادی نخواهد داشت.(see: Heyes, 1995).

حرکت به سوی اتخاذ رویکرد بازارگرایانه به دولت و توسعه در ایران را نیز می توان در برنامه ها و سیاست های اعلامی دولت به روشنی دریافت. برای مثال قانون مدیریت خدمات کشوری بر مبنای مفروضات حکمرانی بازارگرایانه تدوین و ساختاردهی شده است و از ابتدای دهه هفتاد شمسی، حرکت به سوی اقتصاد بازار آزاد در قالب سیاست‌های تعدیل اقتصادی دنبال شد و در سال ۱۳۸۴ با ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ و تجویز ورود بخش خصوصی در فعالیت های صدر اصل ۴۴ و همچنین ابلاغ بند «ج» این سیاست‌ها در سال ۱۳۸۵ که عملا دولت را موظف به خصوصی‌سازی می‌نمود، اقتضائات حرکت به سوی شکل گیری یک دولت تنظیم گر در ایران تقویت گردید(Taheri et al., 2021:4).

گفتار چهارم. ارزیابی انتقادی آثار دولت تنظیم گر بر حق توسعه پایدار

رجوع به ادبیات موضوع نشان می دهد که حاکم شدن رویکرد بازارگرایانه به دولت و در حقیقت استقرار دولت های تنظیم گر به دلایل مختلفی شرایط نامساعدی را برای توسعه پایدار رقم می زند و از این رهگذر حق انسان ها برای بهره مندی از توسعه پایدار، با محدودیت و مانع مواجه

می شود. برخی از نویسندگان بیان کرده اند که امروزه دیگر نمی‌توان در بیماری محیط زیست و اقتصاد و این واقعیت که علت مشترك این بیماری را باید در شیوه‌ی تولید سرمایه‌داری و نحوه‌ی حکومت نئولیبرالی جُست، تردید کرد.(see: Foster, 2009) در ادامه، ابعاد و زوایای این موضوع مورد بررسی و واکاوی قرار داده می شود:

بند اول. گسترش بازار و تشدید فقر

همان طور که پیشتر بیان گردید، با ظهور دولت های تنظیم گر نقش دولت در تحولات اقتصادی و اجتماعی به سوی کمرنگی می گرایید. منتقدان بیان کرده‌اند که نیروهای بازار نه تنها برای حفاظت از پایداری محیط زیست مناسب نیستند بلکه در واقع، خودشان یکی از دلایل اصلی تخریب محیط زیست نیز به شمار می‌روند. (Stokke, 1991: 17; Hempel, 1996: 83). تأثیر مخرب سیستم بازار روی محیط زیست و طبیعت به دلیل تشویق و تشدید رقابت میان نیروهای بازار جهت کسب سود و انباشت بیشتر ثروت است. از دید آقای ویور (Weaver,1973: 109):« هر شرکتی برای رقابت با شرکت‌های دیگر و همچنین هر ملتی در جریان رقابت با ملت‌های دیگر محیط زیست را آلوده می کنند.»

مهمتر از آن این است که چون در دولت‌های تنظیم گر، نقش دولت برای مقابله با فقر کمرنگ‌تر شده و یارانه های رفاهی نیز کاهش یافته، در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، شرایط فقر و نابرابری وخیم‌تر شده و این تغییرات منفی آثاری معکوس برای محیط زیست و پایداری به همراه داشته است. به بیان همپل (Hempel,1996: 75–76) فقر به طرق مختلف به تخریب محیط زیست منجر می‌شود از جمله استفاده و بهره‌برداری بیش از حد از منابع طبیعی، فرسایش زمین‌های زراعی و باغی و از بین رفتن گونه‌های مختلف زیستی، زیرا مردم فقیر و بی بضاعت نواحی روستایی، گزینه و چاره‌ی دیگری به جز استفاده از جنگل‌ها برای تهیه‌ی غذا، هیزم و تبدیل آنها به زمین‌های زراعی و کشت‌پذیر ندارند، این در حالیست که افزایش فقر در نواحی شهری نیز ازدحام جمعیتی شهرها و آلودگی منابع آبی را سبب می‌شود. به علاوه این احتمال وجود دارد که افراد فقیر به دلیل موقعیت آسیب پذیری که در آن قرار گرفته اند نسبت به محیط زیست و پایداری آن دغدغه‌ی چندانی نداشته باشند.

بسیاری از این آثار و پیامدها را می‌توان مستقیما به سیاست‌های حاکم بر دولت های تنظیم گر نسبت داد، سیاست‌هایی که سبب شده تا دولت‌ها اقدامات ریاضتی را در پیش گرفته، یارانه‌ها را کاهش داده، کارکنان و کارگران را تعدیل کرده و از اجرای برنامه‌های رفاهی عقب نشینی کنند. مطالعات بسیاری نشان داده است که به ویژه در کشورهای در حال توسعه، پس از شکل گیری دولت های تنظیم گر، استانداردهای زندگی مردم نسبت به گذشته افت نموده است. (Leftwich, 1994: 367; Smith, 1991: 33). افزایش سطح فقر تحت تأثیر سیاست‌های نئولیبرالی به ویژه به دلیل افزایش وابستگی مردم فقیر به منابع طبیعی دست نخورده، تأثیر قابل توجهی بر محیط زیست داشته است(Bello et al, 1994: 57). رشد فقر و افزایش وابستگی به واردات غذا در آفریقا سبب شده تا زمین‌های زراعی بیش از ظرفیت آنها به زیر کشت رود، از کودهای شیمیایی و غیر آن بیش از اندازه استفاده شود و مراتع نیز به دلیل چرانـدن بیش از اندازه‌ی گوسفندان فرسوده شوند (James, 1996:3). در کشورهایی نظیر کامرون، مالی، زامبیا، تانزانیا، پاکستان و ویتنام، کاهش یارانه های دولتی بخش کشاورزی، موجب شد تا کشاورزان خرده‌پا برای تأمین مخارج و هزینه‌های خود، تولید محصولات کشاورزی را افزایش داده و به ناچار زمین‌های کشاورزی خود را توسعه دهند. این روند موجب تسریع و شتاب گرفتن روند جنگل‌زدایی و فرسایش خاک شده است. به عبارت دیگر این کشاورزان برای تأمین کافی زمین کشاورزی به تخریب جنگل‌ها مبادرت نموده‌اند(Reed, 1996: 314).

به علاوه، کاهش یارانه‌ها و دست کشیدن دولت‌ها از اجرای برنامه‌های رفاهی و ضد فقر، نابرابری درآمدی را میان طیف های مختلفی از مردم افزایش داده و به نوبه خود شرایط فقر و نداری را بیش از پیش وخیم‌تر نموده است. تشدید نابرابری اقتصادی نه تنها به معنای فقیرتر شدن مردم بی‌بضاعت جامعه است بلکه بر غنی‌تر شدن طبقات ثروتمند جامعه که منجر به مصرف بیشتر و تخریب محیط زیست می شود نیز دلالت دارد. چنین افزایشی در سطح درآمدی طبقات مرفه و ثروتمند جامعه احتمالا میل به استفاده‌ی بیش از حد از منابع تجدیدناپذیر، اتومبیل‌ها، مواد و مصالح ساختمانی و سایر اقلام و محصولات لوکس و مواد خوراکی را تقویت خواهد کرد و پیامدهای ناگواری برای محیط زیست خواهد داشت.(Hempel, 1996: 79; Simonis,1990: 13).

بند دوم. مقررات‌زدایی و خصوصی‌سازی

دولت های تنظیم گر چون قائل به مداخله‌ی در امور اقتصادی و اجتماعی نیستند، سیاست خصوصی سازی را در پیش می گیرند و برای اینکه بخش خصوصی بتواند با چابکی و سرعت بیشتری در بازارها عمل کند، ناچار سیاست مقررات‌زدایی را نیز دنبال می کنند. در حالیکه مقررات زدایی و خصوصی سازی می‌تواند نتایج و پیامدهای ناگواری برای محیط زیست و پایداری داشته باشند. اول، سیاست‌های مقررات‌زدایی و خصوصی‌سازی، موجب افزایش قیمت کالاها و خدمات مورد نیاز خانواده‌های کم درآمد و بی‌بضاعت جامعه شده و در نتیجه به طور معکوس بر منابع طبیعی و محیط زیست فشار می‌آورد[۱]. افزایش قیمت نهاده‌های تولیدِ بخش کشاورزی نظیر کود توان کشاورزان را برای استفاده موثر از این نهاده‌ها کاهش داده و آنها را وادار نموده تا برای دستیابی به سطح بالاتری از تولید و درآمد، زمین‌های بیشتری را به زمین زراعی تبدیل کرده و به زیر کشت برند.(see: Reed, 1996). به علاوه، از آنجا که مقررات‌زدایی روی افزایش قیمت سوخت نیز تأثیر زیادی دارد، خانواده‌های با درآمد پایین برای گرم کردن خانه و پخت و پز از هیزم درختان استفاده خواهند کرد و در نتیجه روند جنگل‌زدایی تسریع خواهد شد. این روند در بسیاری از کشورهای در حال توسعه قابل مشاهده می‌باشد.(Reed, 1996: 69).

دوم، مقررات‌زدایی و کاهش بودجه‌های رفاهی، از توان و ظرفیت دولت‌ها جهت اجرای قوانین مرتبط با حمایت از محیط زیست کاسته است. مشابه تجربه‌ی ایالات متحده آمریکا که در آن ظرفیت قانون‌گذاری و اجرایی «آژانس حمایت از محیط زیست» به دلیل کاهش ۵۰ درصدی بودجه‌ی آن در دوران ریاست جمهوری ریگان تضعیف شد(King, 1987: 158)، یک افت قابل توجه در ظرفیت اداری آژانس‌ها و نهادهای محیط زیستی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه بوجود آمده است. (Reed, 1996: 69, 169, 210).

مقررات‌زدایی و خصوصی‌سازی همچنین سبب تقویت و افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم

۱- پیشتر توضیح داده شد که وخیم‌تر شدن شرایط زندگی مردم در نواحی روستایی سبب تخریب جنگل‌ها برای استفاده از هیزم درختان و تبدیل کردن آنها به زمین زراعی شده و در نواحی شهری موجب گسترش زاغه‌نشینی، افزایش جمعیت و آلودگی منابع آب می‌شود.

خارجی در کشورهای در حال توسعه شده و اغلب، مسائل و مشکلات محیط زیستی را تشدید نموده است. در بسیاری از این کشورها، بخش‌هایی نظیر معدن به واسطه‌ی خصوصی‌سازی تحت سیطره‌ی سرمایه‌گذاران خصوصی خارجی قرار گرفتند.(The Economist, 1992: 6–9). امواج سرمایه‌گذاری خارجی در کشورهای در حال توسعه نه تنها به دلیل ارزان بودن نیروی کار و امکان‌پذیر بودن تصاحب اموال و دارایی‌های قرار گرفته در صف واگذاری به قیمتی پایین‌تر از آنچه که واقعا می‌ارزیده‌اند بوده بلکه فقدان استانداردها و الزامات محیط زیستی نیز در ترغیب سرمایه‌داران خارجی برای فعالیت در این کشورها تأثیر زیادی داشته است. در غیاب قوانین و مقررات محیط زیستی، شرکت‌های خارجی، فرآیند تولید کالاهای صنعتی خود را بدون داشتن دغدغه‌ی آلودگی محیط زیست با هزینه‌ی کمتری می‌توانستند هدایت کنند. شواهد قابل توجهی وجود دارد که سیاست‌های نئولیبرالی در تانزانیا، زامبیا، جامائیکا و ونزوئلا افزایش چشمگیری در سرمایه گذاری خارجی در بخش معدن را موجب شده و به دلیل فعالیت آنها تخریب‌های گسترده-ای در محیط زیست این کشورها به وجود آمده است.(Reed, 1996: 307). برای مثال در ایران، فعالیت های صنعتی فولاد در استان اصفهان بر اساس مطالعات مختلف موجب پراکنده شدن مواد آلاینده(عناصر سنگین) از طریق وزش باد، رواناب و آبهای زیرزمینی شده و محیط زیست استان را تخریب نموده است(rezaee et al, 2007: 1). در یک پژوهش در ایران نیز پس از بررسی سیاست های نئولیبرالی و به طور خاص خصوصی سازی چنین نتیجه گرفته شده است که «شرایط نابسامان اقتصادی و اجتماعی کشور را بیش از هر چیز باید نتیجه پیاده‌سازی دستور کار نئولیبرالی تحت عناوینی چون تعدیل اقتصادی، خصوصی سازی، آزادسازی بازارها و... طی سه دهه گذشته دانست. این باور به هیچ وجه نافی نقش فساد، سوء مدیریت و تحریم اقتصادی نیست. فقر و محرومیت فزاینده، افزایش شدید فاصله طبقاتی، تورم لگام گسیخته و بی سابقه در کنار تعطیلی گسترده واحدهای تولیدی و صنعتی که از نظر اقتصاددانان مستقل با بیکاری چند ده میلیون نفر همراه بوده است، در آمارهای رسمی کشور نیز عمدتا مشهود بوده و حقیقتی غیر قابل انکار است» .(see: Omidi, 2020)

بند سوم. آزادسازی تجارت

آزادسازی تجارت و توسعه‌ی صادرات به منظور شتاب بخشی به رشد اقتصادی یکی از عناصر

محوری در سیاست‌ها دولت های تنظیم گر به شمار می‌رود(Colclough, 1991: 8). در کشورهای در حال توسعه، صادرات‌گرایی و سیستم تجارت آزاد، برای کشاورزانی که اقدام به توسعه‌ی محصولات صادراتی خود کنند، مشوق‌های قابل توجهی ارائه می‌دهد(Reed, 1996: 309). با این حال عده‌ای معتقدند که افزایش صادرات محصولات کشاورزی در چارچوب سیستم تجارت آزاد، پیامدهای زیان‌آوری برای سیستم اکولوژیک محلی به همراه دارد(Redclift, 1987: 60). در آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین، مدرنیزاسیون کشاورزی به منظور تولید انبوه برای صادرات این محصولات، به محیط زیست آسیب رسانده و توازن منابع طبیعی را بر هم زده‌است.(Reed, 1996: 17).

به عنوان مثال، در پرتو تجارت آزاد و صادرات‌گرایی، در کاستاریکا تلاش برای تولید و صادرات هرچه بیشتر محصولی نظیر موز منجر به تخریب جنگل‌ها و استفاده‌ی بیش از حد از کودهای شیمیایی شد. تولید و صادرات الوار در تانزانیا و شیلی نیز سبب شدت گرفتن روند جنگل‌زدایی و بهره برداری‌های غیر پایدار از منابع طبیعی گردید و تولید کاساوا و کائوچو، از بین بردن جنگل‌های بکر در تایلند را تشویق نمود(see: Devlin et al,, 1994; Reed, 1996; Bello et al,1994). همانطور که پیشتر ذکر شد بهره‌برداری هرچه بیشتر از معادن، سهم مهمی در توسعه-ی صادرات کشورهای در حال توسعه داشته است. به عنوان مثال، به موازات افزایش تولیدات بوکسیت و سیمان در جامائیکا، مشکل آلودگی هوا ناشی از گرد و غبار نیز در این کشور وخیم‌تر شد (Reed, 1996:195). همچنین صادرات‌گرایی به افزایش پسماندهای صنعتی، آلودگی منابع آب، جنگل زدایی و آلودگی‌های ناشی از آفت‌کش‌ها در کشورهای تازه صنعتی شده نظیر تایوان و تایلند دامن زده و مشکلات جدی زیست محیطی به وجود آورده است.(Devlinand Yap, 1994: 54–55).

آزادسازی تجارت، نابرابری اقتصادی میان کشورهای سرمایه داری پیشرفته و کشورهای در حال توسعه را تشدید نموده است چراکه سیاست آزادسازی تجارت منجر به انتقال انبوهی از منابع کشورهای در حال توسعه به کشورهای سرمایه‌داری پیشرفته شده است.(see: Martin, 1993). این نابرابری بین المللی به معنای آن است که همزمان با افزایش مصرف در کشورهای ثروتمند صنعتی، درکشورهای با درآمد پایین، مردم از فقر و نداری و گرسنگی رنج می‌کشند و هر دوی این موارد به محیط زیست فشار منفی وارد می‌کند.(see:Cooper, 1995).

بند چهارم. تأکید بیش از اندازه بر رشد اقتصادی

به باور بسیاری از منتقدان، سیاست‌ها و استراتژی‌های تجویزی حامیان دولت تنظیم گر با محور قرار گرفتن رشد اقتصادی در فرآیند توسعه سازگار و همسو است درحالیکه عطش دستیابی به رشدهای اقتصادی بالا، خود از عوامل تخریب سریع منابع طبیعی و بدتر شدن اختلال‌های زیست محیطی به شمار می‌رود.(see: Haque, 2000; United Nations Development Programme,1996). حتی برخی از منتقدان بیان کرده‌اند که دولت های تنظیم گر به جای آنکه دلمشغول مسائل و مشکلاتی باشد که رشد اقتصادی فرا روی محیط زیست قرار می‌دهد، دلواپس مشکلاتی است که محیط زیست در برابر رشد اقتصادی به وجود می‌آورد.

همچنین برنامه پیشرفت و توسعه ملل متحد(UNDP) در یکی از گزارش‌های خود بیان کرده است در بسیاری از کشورهای در حال توسعه رشد اقتصادی در ایجاد شغل ناتوان بوده است یا در برخی دیگر از کشورها به رغم نرخ رشد بالا، افزایش فقر در این جوامع را موجب شده است(UNDP, 1996: 57–60). این افزایش فقر در ازای دستیابی به نرخ رشد اقتصادی بالا، به دلیل بهره‌برداری بیش از حد از جنگل‌ها، زمین‌ها و سایر منابع، احتمالا پیامدها و آثار نامناسبی بر محیط زیست دارد.

باید توجه داشت که به زعم تعداد زیادی از متفکران، حاکمیت روح رشد اقتصادی، آنگونه که ذیل برنامه‌های تعدیل اقتصادی تعریف شده، برای محیط‌زیست و پایداری زیان‌آور می‌باشد زیرا تمایل دارد تا هرگونه برنامه یا پروژه‌ای را که منجر به افزایش رشد اقتصادی می‌شود فارغ از آثار محیط زیستی آنها توجیه کرده و تأیید نماید. مشخصاً برنامه‌های تعدیل ساختاری، در برابر هزینه‌های محیط زیستی مرتبط با تولید محصولات کشاورزی و کالاهای صنعتی، مسئولیت نمی‌پذیرد(Reed, 1996: 17). همانطور که رادکلیف(59 :1987) اشاره می کند ذیل برنامه‌های تعدیل ساختاری، پیگیری رشد اقتصادی بدون توجه به ملاحظات محیط زیستی، می‌تواند در کنار سایر عوامل، فرسایش خاک‌های زراعی، کمیابی منابع قابل استفاده‌ی آبی، تخریب مراتع و چراگاه‌ها و جنگل زدایی را شتاب بخشد.

نکته مهم این است که در اغلب کشورها، رشد اقتصادی از طریق گسترش سریع صنعتی شدن دنبال شده است و زمانیکه این روند با ضعف نظارت‌های محیط زیستی دولت و مقررات زدایی

همراه شود وقوع پیامدهایی نظیر کاهش سریع منابع، انتشار گازهای سمی و آلودگی آب و هوا دور از انتظار نخواهد بود.

این موارد و موارد مشابه دیگر منجر به انتقادهای گسترده نسبت به محور قرار گرفتن رشد اقتصادی در نگرش دولت های تنظیم گر شده است. استاک (Stokke,1991: 27) رشد اقتصادی بازار محور را به عنوان ریشه‌ی عینی بحران محیط زیستی معاصر دانسته و رادکلیف (Redclift,1987: 56) نیز کاهش منابع و توسعه‌ی ناپایدار را از پیامدهای مستقیم توجه صرف به رشد اقتصادی به حساب آورده‌است.(UNDP, 1996:63; Simonis, 1990: 9). با در نظر گرفتن رابطه‌ی میان رشد اقتصادی و پایداری، دالی (Daly ,1990: 45) بیان کرده است که « ناپایداری-های ناشی از تمرکز بر رشد اقتصادی و بی‌توجهی به مسائل محیط زیستی، اهمیت و فوریت مفهوم توسعه پایدار را برجسته نموده است.»

بند پنجم. جهانی سازی مصرف گرایی

همانگونه که در سطور پیش بیان گردید، فرهنگ مصرف گرایی ناشی از گسترش سیاست های بازارگرایانه در دولت های تنظیم گر یکی از دلایل و علل اصلی اختلال‌ها و بی‌نظمی‌های محیط زیستی معرفی شده است. گسترش چنین فرهنگی در میان کشورهای مختلف دنیا تهدید محیط زیستی مهم و اساسی به شمار می‌رود. برخی از متفکران و نویسندگان بیان کرده‌اند که اگر مردم دنیا، این شیوه‌ی مصرف‌گرایی و تولید صنعتی را بپذیرند، حداقل پنج یا شش سیاره‌ی دیگر برای بهره‌برداری از منابع آن و دفع پسماندهای ایجاد شده، نیاز خواهد بود(see: Ullrich, 1992; Sachs, 1992;Durning, 1991; Haque, 1998).

نتیجه گیری و پیشنهادات

به رغم مطرح شدن «توسعه‌ی پایدار» به عنوان چارچوبی مناسب برای توسعه و مورد اشاره قرار گرفتن آن در اعلامیه ها و دستور کار کنوانسیون های مختلف و اعلام پایبندی ضمنی و صریح دولت‌ها، با ظهور دولت های تنظیم گر، تحقق توسعه‌ی پایدار با چالش‌ها و موانع اساسی روبرو شده است. در این پژوهش بررسی کردیم که چگونه اصول و سیاست‌های نئولیبرالی حاکم بر

دولت های تنظیم گر از قبیل رقابت بازار، خصوصی‌سازی، مقررات‌زدایی، آزادسازی تجارت، سرمایه‌گذاری خارجی، تولیدات صادرات‌گرا و توسعه‌ی رشد محور، تحقق توسعه‌ی پایدار را با مانع روبرو ساخته‌است و به همین دلیل حق انسان ها در بهره مندی از توسعه پایدار را مخدوش می سازد. به طور مشخص، سیاست‌های بازارگرایانه‌ی حاکم بر دولت های تنظیم گر سبب شده تا دولت‌ها اقدامات ریاضتی را در پیش گرفته، یارانه‌ها را کاهش داده، کارکنان و کارگران را تعدیل کرده و از اجرای برنامه‌های رفاهی عقب نشینی کنند و همین منجر به گسترش فقر در کشورهای مختلف به ویژه کشورهای در حال توسعه شده است و افزایش فقر نیز از جهاتی منجر به فشار بیشتر به محیط زیست- برای مثال کشت مازاد بر ظرفیت زمین های زراعی و تخریب آنها- شده است. همچنین سیاست خصوصی سازی و مقررات زدایی از طریق بالا بردن و بازاری کردن قیمت بسیاری از نهاده های تولید و نیز کاهش مقررات صیانتی از محیط زیست به بهانه‌ی ایجاد جذابیت برای فعالیت های بخش خصوصی، منجر به ناپایداری در فعالیت های توسعه‌ای شده و به این ترتیب حق انسان‌ها در بهره مندی از توسعه‌ی پایدار را به طور معکوس تحت تاثیر قرار داده است. آزادسازی تجاری، تأکید بیش از اندازه بر رشد اقتصادی و جهانی سازی مصرف گرایی نیز با تحریک طرف های عرضه و تقاضا منجر به فشار به منابع طبیعی برای تولید و مصرف مازاد بر ظرفیت طبیعت و تخریب محیط زیست شده است.

واقعیت این است که کشورهای پیشرفته‌ی صنعتی به رغم سهم بیشتری که در تخریب محیط زیست و از بین بردن منابع تجدیدناپذیر دارند با استفاده از قدرت سیاسی و اقتصادی خود نسبت به مسئولیت‌های محیط زیستی خویش بی‌اعتنایی می‌کنند. لذا آژانس‌ها و نهادهای مرتبط بین المللی باید اقدامات قانونی دقیق‌تری علیه کشورها و ملت‌هایی که بیش از حد موجب آلودگی محیط زیست و مصرف منابع طبیعی می‌شوند در دستور کار خود قرار دهند. برای مثال ایالات متحده در دوران ریاست جمهوری دونالد ترامپ از توافق پاریس خارج شد یا پیش از آن، سنا و کنگره‌ی ایالات متحده به این بهانه که معاهده‌ی کیوتو هیچ مکانیزم اجرایی موثری بر کشورهای در حال توسعه مانند چین و هند اعمال نمی‌کند، با این معاهده به شدت مخالفت کرده بودند. به این ترتیب مشخص است که اولا اقدامات قانونی پیش بینی شده در توافقنامه‌ها و معاهدات بین‌المللی موجود درباره‌ی محیط زیست اثربخشی لازم را نداشته و مستلزم بازنگری و بهبود است و ثانیا ضمانت اجرایی لازم را ندارند. نکته‌ای که در این جا وجود دارد آن است که باید اقدامات قانونی

مشخصی برای تضمین عدالت محیط زیستی وجود داشته باشد. یعنی کشورهای مختلف به نسبت سهمی که در تخریب محیط زیست و از بین بردن منابع دارند به جبران خسارات وارده موظف گردند. چنین اقداماتی نه تنها ملت‌ها و طبقات ثروتمند و مرفه جوامع را به تفکر دوباره پیرامون مصرف گرایی و آلودگی مفرط محیط زیست وا می‌دارد بلکه احتمالاً آنها را تشویق می کند تا به دنبال تکنولوژی هایی با زیان کمتر برای محیط زیست بروند، منابع جایگزینی را برای انرژی جستجو نموده و به مسئله‌ی پسماندهای ناشی از روند فزاینده‌ی تولید و مصرف حساس باشند. برای نمونه ایجاد مالیات در ازای اقدامات مخرب محیط زیستی در سطح بین المللی ممکن است مشوق عدالت محیط زیستی باشد.

بر همین اساس می توان پیشنهاد داد که ساختار نهادهای بین المللی کنونی که به منظور حمایت و حفاظت از محیط زیست و حق انسان ها در بهره مندی از توسعه ی پایدار ایجاد شده اند به منظور اثربخشی بیشتر عارضه یابی شده و در صورت لزوم نهادهای جدید تاسیس و جایگزین شوند.

در نهایت اینکه تمام اقدامات بهبود دهنده باید همراه با بازنگری مفهومی توسعه‌ی پایدار باشد چراکه به باور بسیاری از اندیشمندان، عدم اثربخشی نهادها یا سیاست های اصلاحی، به دلیل حمایت این نهادها از مدل رایج توسعه پایدار است که رشد اقتصادی و تجارت آزاد را تشویق می‌نماید درحالیکه این سیاست‌ها و اهداف، خود از علل یا سرچشمه‌های تخریب محیط زیست محسوب می‌شوند و تأثیر معکوسی بر حق انسان ها در بهره مندی از توسعه پایدار دارند.

References:

[1] Abbasi, Bijan (2015), Human Rights and Fundamental Freedoms, Tehran, dadgostar pub. (in Persian)

[2] Barrow, C.J. (1995). Sustainable development: Concept, value and practice. Third World Planning Review 17(4): 369–386.

[3] Bello, W., S. Cunningham, and B. Rau (1994), Dark Victory: *The United States, Structural Adjustment and Global Poverty*. London: Pluto Press.

[4] Colclough, C. (1991). “Structuralism versus Neo-Liberalism: An Introduction.” In *States or Markets? Neo-liberalism and the Development Policy Debate* (C. Colclough and J. Manor, eds.). New York: Oxford University Press.

[5] Cooper, P.J. (1995). “Inside-Out Management: Public Administration, Sustainable Development,and Environmental Policy.” In *Implementing*

Sustainable Development (United Nations Department for Development Support and Management Services, ed.). New York: UNDDSMS.

[6] Crabbé, P.J. (1997, October). Sustainable Development: Concepts, Measures, Market and Policy Failures at the Open Economy, Industry and Firm Levels. Occasional Paper No. 16. Ontario: Industry Canada.

[7] Daly, H.E. (1990). "Sustainable Growth: An Impossibility Theorem." Development, (3–4): 45–47.

[8] Dovers, S. (1989). "Sustainability: Definitions, Clarifications and Contexts." *Development*, (2–3): 33–36.

[9] Durning, A.B. (1991). "Asking How Much is Enough." In *State of the World, 1991*. (Worldwatch Institute). New York: W.W. Norton & Company.

[10] Espinal, R. (1992). "Development, Neo-liberalism and Electoral Politics in Latin America." *Development and Change*, 23 (4): 27–48.

[11] Estes, R.J. (1993). "Toward Sustainable Development: From Theory to Praxis." *Social Development Issues*, 15 (3): 1–29.

[12] Fitzgerald, R. (1988). *When Government Goes Private: Successful Alternatives to Public Services*. New York: Universe Books.

[13] Foster, J. B. (2009) The Ecological Revolution: Making Peace with the Planet. New York, NY: Monthly Review Press.

[14] Halachmi, A. and M. Holzer (1993). "Towards a Competitive Public Administration." *International Review of Administrative Sciences*, 59 (1): 29–45.

[15] Haque, M.S. (1996b). "Public Service Under Challenge in the Age of Privatization." *Governance: An International Journal of Policy and Administration*, 9 (2): 186–216.

[16] Harvey, C. (1991). "Recovery from Macro-economic Disaster in Sub-Saharan Africa." In *States or Markets? Neo-liberalism and the Development Policy Debate* (C. Colclough and J. Manor, eds.). New York: Oxford University Press.

[17] Hempel, L.C. (1996). *Environmental Governance: The Global Challenge*. Washington, DC: Island Press.

[18] Haque, M.S. (2000). Environmental discourse and sustainable development: Linkages and limitations. Ethics & the Environment 5(1): 1–19.

[19] Heyes, A.G., and C. Liston-Heyes (1995). Sustainable resource use: The search for meaning. Energy Policy 23(1): 1–3.

[20] International Union for the Conservation of Nature (1980). World Conservation Strategy: Living Resources Conservation for Sustainable Development. Gland, Switzerland: IUCN.

[21] Jacob, M. (1994). "Toward a Methodological Critique of Sustainable Development." *Journal of Developing Areas*, 28 (2): 237–252.

[22] Jacobs, M. (1994). The limit to neoclassicism: Towards an Institutional Environmental Economics. In M. Redclift and T. Benton (eds.), Social Theory and the Global Environment. London: Routledge.

[23] James, V.U. (1996). "Introduction: Planning for Sustainable Development in

the Third World."In *Sustainable Development in Third World Countries* (V.U. James, ed.). Westport, CT.: Praeger.

[24] King, D.S. (1987). *The New Right: Politics, Markets and Citizenship*. Chicago, IL.: Dorsey Press.

[25] Leftwich, A. (1994). "Governance, the State and the Politics of Development." *Development and Change*, 25: 363–386.

[26] Lele, S.M. (1991). "Sustainable Development: A Critical Review." *World Development*, 19 (6):607–621.

[27] Lemonick, M.D. (1997). "Turning Down the Heat." *Time Magazine*, 150 (26), 22 December.

[28] Moffatt, I., N. Hanley, and M.D. Wilson (2001). Measuring and Modeling Sustainable Development. London: Parthenon.

[29] Martin, B. (1993). *In the Public Interest: Privatization and Public Sector Reform*. London: Zed Books.

[30] Omidi و M.(2020). The record of neoliberalism in Iran, Tehran:Golazin.

[31] Redclift, M. (1988). Sustainable development and the market: A framework for analysis. Futures December, pp. 635–650.

[32] Redclift, M., and Benton T. (1994). Social Theory and the Global Environment. London: Routledge.

[33] Reid, D. (1995). Sustainable Development: An Introductory Guide. London: Earthscan.

[34] Redclift, M. (1987). *Sustainable Development: Exploring the Contradictions*. London: Methuen.

[35] Reed, D. (1996). *Structural Adjustment, the Environment, and Sustainable Development*. London:Earthscan.

[36] Rezaei, Khalil and Nowrozi, Sosan and Saraf, Reza, 2006, Investigating the damage and effects of the Mobarake steel complex on the environment using geochemical and geoelectrical studies, the 4th Conference of Engineering Geology and Environment of Iran, Tehran

[37] Sachs, W. (1992). "Introduction." In *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. (W. Sachs, ed.). London: Zed Books.

[38] Sargent, L.T. (1990). *Contemporary Political Ideologies: A Comparative Analysis*. Pacific Grove, CA:Brooks/Cole Publishing Company.

[39] Simonis, U.E. (1990). *Beyond Growth: Elements of Sustainable Development*. Berlin: Sigma.

[40] Smith, B. (1991). "The Changing Role of Government in Comparative Perspective." In *The Changing Role of Government: Management of Social and Economic Activities* (B.C. Smith, ed.). London: Commonwealth Secretariat.

[41] . Steger, Manfred B and Roy, Ravi K.(2010). Neoliberalism: A Very Short Introduction, Oxford University Press Inc., New York.

[42] Stokke, Olav (1991). "Sustainable Development: A Multi-Faceted Challenge." *European Journal of Development Research*, 3 (1): 8–31.

[43] Taheri, Ali, Musazadeh, Ebrahim (2021) Market-oriented governance and its impact on public services, Quarterly Journal of Administrative Law (in Persian)
[44] The Constitution of the Islamic Republic of Iran (in Persian)
[45] *The Economist* (1992). “Fear of Finance.” 19 September, pp. 5–9.
[46] Toye, J. (1991). “Is There a New Political Economy of Development?” In *States or Markets? Neo-liberalism and the Development Policy Debate* (C. Colclough and J. Manor, eds.). New York:Oxford University Press.
[47] Ullrich, O. (1992). “Technology.” In *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power* (W. Sachs, ed.). London: Zed Books.
[48] UNDP (United Nations Development Programme) (1996). *Human Development Report, 1996*. New York: Oxford University Press.
[49] Walton, J. and D. Seddon (1994). *Free Markets & Food Riots: The Politics of Global Adjustment*. Cambridge, MA: Blackwell Publishers.
[50] WCED (World Commission on Environment and Development) (1987). *Our Common Future*. Oxford and New York: Oxford University Press.
[51] Weaver, J.H. (ed.). (1973). Modern Political Economy. Boston: Allyn and Bacon.